

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. «Поняття про закони та особливості функціонування агроєкосистем»

Тема 1. Історія становлення сільськогосподарської екології як прикладного напрямку загальної екології.

Міждисциплінарні зв'язки науки та методологічно-світоглядне значення. Об'єкти вивчення та наукова проблематика сільськогосподарської екології. Методи досліджень. Агросфера як складова біосфери, фактор добробуту людства та одна з причин екологічної кризи. Екологічна ситуація в агросфері України. Стратегія сталого розвитку АПК. Значення і завдання сільськогосподарської екології як наукової основи розвитку АПК і гармонізації взаємовідносин людини з агросферою.

Тема 2. Склад і структура агроєкосистеми.

Матеріально-енергетичні компоненти агроєкосистем, їх функціональна роль та взаємозв'язок. Екологічні фактори агроєкосистеми. Умови стабільного існування та функціонування агроєкосистем, можливості управління її розвитком. Природоресурсна характеристика основних агроєкосистем України. Найважливіші екологічні закони у застосуванні до агроєкосистем.

Тема 3. Агрофітоценоз – основа агроєкосистеми, її центральний компонент. Зооценоз.

Видовий склад і просторово-часова організація агрофітоценозу. Агроєкологічна класифікація рослин. Екологічні особливості основних сільськогосподарських культур і бур'янів. Адаптивні реакції рослин. Роль бур'янів в агроєкосистемі. Біотичні взаємовідносини рослин (алелопатія, конкуренція, паразитизм та ін.).

Просторово-часова організація зооценозу. Основні групи та видовий склад тваринних організмів. Функціональна роль найважливіших груп організмів (нижчих і вищих) в агроєкосистемі, їх екологічні особливості. Особливості свійських тварин як компоненту агроєкосистеми. Адаптивні реакції тваринних організмів. Внутрішньопопуляційні та міжвидові взаємовідносини між тваринними організмами.

Тема 4. Ґрунт – базова складова агроєкосистеми, полікомпонентна та поліфункціональна система.

Екологічні функції ґрунту. Склад ґрунту та рівні його організації. Родючість ґрунту – важливий фактор функціонування агроєкосистеми. Показники родючості ґрунту. Роль мінеральної та органічної речовини ґрунту у формуванні його родючості. Екологічна роль гумусу. Буферна властивість ґрунту. Агроєкологічне групування земель. Ґрунтовий біотичний комплекс: функціональна роль та екологічні особливості найважливіших груп організмів, біотичні взаємовідносини між ними.

Тема 5. Водний та повітряний баланс ґрунту.

Водний режим ґрунту – основа водного режиму агроєкосистеми. Взаємозв'язок теплового і водного режимів ґрунту. Водний баланс ґрунту: складові, річна динаміка. Управління водним режимом агроєкосистеми. Посухи: види, фактори виникнення, інтенсивності та тривалості. Інші екстремальні явища водного режиму (суховії, тумани, зливи, роси): причини, вплив на організми. Фактори, що визначають інтенсивність газообміну між ґрунтом і приземним шаром повітря. Газообмін в агрофітоценозі. Особливості вітру в агрофітоценозі. Екстремальні явища режиму руху повітря. Регулювання руху повітря.

Тема 6. Особливості колообігу Карбону та Оксигену в агроєкосистемі.

Фізіологічне та екологічне значення макро- та мікро-елементів. Загальні схеми кругообігів елементів. Регулювання кругообігів елементів. Антропогенні зміни біогеохімічних циклів.

Загальні особливості біологічного та біогеохімічного кругообігів біогенних елементів в агросистемі. Грунт – сполучна ланка кругообігів елементів.

Кругообіги Карбону і Оксигену. Резервний фонд Карбону і Оксигену в агроекосистемі.

Тема 7. Особливості колообігу Нітрогену, Фосфору, Сульфуру та інших макроелементів в агроекосистемі.

Кругообіг Нітрогену. Особливості азотного живлення рослин. Обмінний фонд Нітрогену в агроекосистемі. Загальна схема кругообігу Нітрогену. Біохімічні перетворення азотовмісних сполук у ґрунті та рослинах. Баланс Нітрогену в ґрунті. Антропогенні зміни в кругообігу Нітрогену. Оптимізація азотного живлення рослин і балансу азоту в агроекосистемі.

Кругообіг Фосфору. Біологічна роль та джерела Фосфору для організмів. Загальна схема кругообігу Фосфору в агроекосистемі. Баланс Фосфору в ґрунті. Оптимізація фосфорного живлення рослин та балансу Фосфору в ґрунті.

Кругообіг Сульфуру. Біологічна роль Сульфуру та її джерела для організмів. Загальна схема кругообігу в агроекосистемі. Регулювання кругообігу Сульфуру.

Модуль 2. «Проблеми раціонального ведення сільського господарства»

Тема 8. Агроекосистема як термодинамічна система.

Перший та другий закони термодинаміки у застосуванні до агроекосистеми. Енергетичні закони, правила і принципи екології у застосуванні до ґрунту. Потік енергії в агроекосистемі. Піраміда енергії. Антропогенна (додаткова) енергія. Енергетичні еквіваленти. Методика визначення енерговитрат. Енергетичний баланс агроекосистеми. Управління потоком енергії. Енергетична ефективність функціонування агроекосистеми та вирощування сільськогосподарських культур: поняття, критерії, методики визначення.

Тема 9. Проблеми використання мінеральних добрив у агроекосистемах.

Класифікація мінеральних добрив. Основні фактори негативного впливу мінеральних добрив на біосферу. Шляхи можливого забруднення навколишнього середовища мінеральними добривами. Удосконалення технологій застосування добрив.

Тема 10. Проблеми при використанні пестицидів.

Класифікація пестицидів, санітарно-токсикологічні та екологічні аспекти їх застосування. Гранично допустимі концентрації (ГДК) пестицидів у ґрунті і рослинах, токсичність та фітотоксичність препаратів хімічного захисту.

Тема 11. Раціональне використання добрив та хімічних меліорантів.

Прийоми, способи, строки, норми, дози, техніка, просторово-часові регламенти використання добрив. Недосконалість властивостей та хімічного складу мінеральних добрив як фактор екологічної загрози. Заходи щодо запобігання нітратного забруднення продукції рослинництва, евтрофікація вод.

Тема 12. Оптимізація архітектоніки рослинного покриву.

Оптимізація архітектоніки рослинного покриву (горизонтального розподілу рослин та вертикального розподілу фітоелементів): вибір способу і напряму сівби, норми висіву насіння, способу формування густоти посіву, застосування добрив та регуляторів росту.

Синхронізація оптимальних умов середовища і продукційного циклу: проведення обробітку ґрунту (прийоми, способи, знаряддя).

Тема 13. Оптимізація просторово-часової структури стада тварин.

Порода свійських тварин як фактор підвищення продуктивності та стійкості агроекосистеми. Оптимізація просторово-часової структури стада тварин: поверхневе та докорінне поліпшення природних кормових угідь (культуртехнічні та водні меліорації, сівба трав, удобрення); організація пасовищного утримання тварин та управління стадом; організація стійлового утримання, формування мікроклімату приміщень; величина і структура кормового раціону, режими годівлі.

Тема 14. Маловідходні і безвідходні технології в рослинництві і тваринництві.

Види відходів у сільськогосподарському виробництві. Утилізація, перероблення, очищення відходів, технології та екологічно обґрунтовані норми їх використання у землеробстві. Зменшення навантаження техніки на ґрунт: використання широкозахватних

та комбінованих агрегатів, гусеничних тракторів та колісної техніки з шинами широкопрофільними і низького тиску тощо. Точне землеробство: поняття, принципи, перспективи, використання ГІС-технологій.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
8-й семестр						
Модуль 1. «Поняття про закони та особливості функціонування агроєкосистем»						
Тема 1. Історія становлення сільськогосподарської екології як прикладного напрямку загальної екології	7	2	-	-	-	5
Тема 2. Склад і структура агроєкосистеми	9	2	-	2	-	5
Тема 3. Агрофітоценоз – основа агроєкосистеми, її центральний компонент. Зооценоз	12	2	-	4	-	6
Тема 4. Ґрунт – базова складова агроєкосистеми, полікомпонентна та поліфункціональна система	12	2	-	4	-	6
Тема 5. Водний та повітряний баланс ґрунту	12	2	-	4	-	6
Тема 6. Особливості колообігу Карбону та Оксигену в агроєкосистемі	12	2	-	4	-	6
Тема 7. Особливості колообігу Нітрогену, Фосфору, Сульфуру та інших макроелементів в агроєкосистемі	12	2	-	4	-	6
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	76	14	-	22	-	40
Модуль 2. «Основи кліматології та гідрології»						
Тема 8. Агроєкосистема як термодинамічна система	12	2	-	4	-	6
Тема 9. Проблеми використання мінеральних добрив у агроєкосистемах	12	2	-	4	-	6
Тема 10. Проблеми при використанні пестицидів	12	2	-	4	-	6
Тема 11. Рациональне використання добрив та хімічних меліорантів	12	2	-	4	-	6
Тема 12. Оптимізація архітекtonіки рослинного покриву	11	2	-	4	-	5
Тема 13. Оптимізація просторово-часової структури стада тварин	7	2	-	-	-	5
Тема 14. Маловідходні і безвідходні технології в рослинництві і тваринництві	8	2	-	-	-	6
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	74	14	-	20	-	40
Разом за семестр	150	28	-	42	-	80

Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Правила техніки безпеки при роботі в хімічній лабораторії	2	-
2	Агрохімічний аналіз ґрунтів. Відбір зразків ґрунту та його підготовка до агрохімічного аналізу.	4	-
3	Керування родючістю ґрунту. Визначення вологості ґрунту. Розрахунок дози вапна при вапнуванні ґрунтів.	4	-
4	Показники родючості ґрунту. Фотометричне визначення Карбону органічних сполук.	4	-
5	Показники родючості ґрунту. Розрахунок масової частки (%) гумусу у ґрунті.	4	-
6	Засоленість ґрунту. Методи визначення сульфат-іонів у ґрунті агроєкосистем: фотометричний, турбідиметричний, осаджувальним титруванням.	4	-
7	Біогенні елементи ґрунту. Визначення обмінних Кальцію і Магнію.	4	-
8	Обмінні властивості ґрунту. Визначення ємності катіонного обміну у ґрунтах агроєкосистем	4	-
9	Методика бонітування ґрунтів	4	-
10	Титриметричний метод визначення загального азоту в ґрунті	4	-
11	Визначення доз добрив розрахунковими методами	4	-
Всього		42	-

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Основні закони екології та їх застосування в агроєкології, методологія і методи агроєкології.	5	-
2	Екологічні функції ґрунтів в агроєкосистемах.	5	-
3	Вплив хімізації землеробства на стійкість рослин до хвороб та шкідників, на забруднення ґрунтів та атмосфери азотом.	6	-
4	Токсичність важких металів, їх міграція в агроєкосистемах.	6	-
5	Проблеми водних меліорацій та їх екологічні наслідки.	6	-
6	Екологічне (альтернативне) землеробство. Екологічні принципи функціонування агроєкосистем, організація стійких агроєкосистем.	6	-
7	Речовини, що забруднюють продукти харчування і норми та способи мінімізації забруднення сільськогосподарської продукції, сертифікація продуктів харчування.	6	-
8	Вплив осушення і зрошення на стан агроєкосистем. Проблеми водних меліорацій і їх екологічні наслідки. Ерозія і функціонування агроєкосистем.	6	-
9	Основи наукового методу досліджень у землеробстві	6	-
10	Методи вивчення фізичних і фізико-механічних властивостей ґрунту	6	-

11	Методи вивчення стійкості ґрунтів проти ерозії	6	-
12	Бур'яни і заходи боротьби з ними	5	-
13	Основи проектування сівозмін	5	-
14	Основні поняття про системи землеробства	6	-
	Разом	80	-

2. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: прилади та обладнання для дослідження складу та якості ґрунтів (лабораторний посуд, фотоколориметр, ґрунтові сита, технічні та аналітичні ваги, сушильна шафа, електричні плитки, витяжна шафа).